

УДК 811.161.2'373.25

LOANWORDS AS AN EXPRESSIVE DEVICE IN LINA KOSTENKO'S POETIC TEXT

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ЕКСПРЕСИВНИЙ ЗАСІБ В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Ihnatieva S.Ye. / Ігнат'єва С.Є.*s.ph.s., as.prof. / к.ф.н., проф.*

ORCID: 0000 – 0003-2217-4610

Tsiupiak I.K. / Цюп'як І.К.*s.ph.s., as.prof. / к.ф.н., проф.*

ORCID: 0000 – 0002-9547-3390

National Technical University "Dnipro Polytechnic",

Dnipro, Dmytra Yavornytskyi, 19, 49005

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,

Дніпро, Д. Яворницького, 19, 49005

Анотація. Досліджено запозичення як засіб експресії в поетичному тексті Ліни Костенко. У роботі зацентовано увагу на вживанні запозичень, зумовлених не стільки активним впливом на адресата, стільки бажанням модифікувати його свідомість. Доведено, що запозичення широко представлені українською мисткинею і є одним із знакових у її творчому феномені. Встановлено, що лексичні запозичення становлять специфічні мовні одиниці, які в умовах художнього контексту набувають додаткових експресивних відтінків, не властивих для запозичень поза межами художнього цілого. Визначені функції запозичення в поетичному тексті Ліни Костенко: стилістичну – сприяють креативному неординарному моделюванню дійсності; з іншого – когнітивну – концентрують ментальну інформацію. Наголошено, що запозичення у "співдії" з іншими лінгвоодинаміями здебільшого – етнокультурними маркерами – набувають ознак образів-символів. Запозичення-експресиви реалізують своє художнє призначення через експресивну функцію, насамперед через здатність виражати емоційний стан авторки, її суб'єктивне ставлення до предметів – конкретних і абстрактних, а також явищ дійсності.

Ключові слова: Ліна Костенко, експресивність, експресиви, експресивна функція запозичення, поетичний текст.

Вступ.

Дослідження запозичення як феномена поетичної мови й мислення, як динамічної розвиненої підсистеми лексичної системи української мови, як засобу експресивності викликає зацікавлення у мовознавців. Під час аналізу поетичного тексту важливо зважати на його внутрішнє змістове наповнення. Експресивний потенціал української мови широко представлений лексичними засобами, одним із яких є запозичені лексичні одиниці. Експресивність – визначальна риса художнього стилю, важливий чинник впливу на реципієнта, його психологію і відчуття, а особливість експресивності тексту виявляється в

лексичних засобах його вираження. Власне словесний експеримент, мовне новаторство, динамічність, експресивність – важливі ознаки поетичного стилю творчості Ліни Костенко, талановитої представниці українського літературного шістдесятництва, що й визначає актуальність нашого дослідження. Сама поетка – високоосвічена жінка ХХІ століття, її легко назвати поеткою європейського інтелектуалізму. Людина, яка тривалий час географічно проживала за межами України, однак душею, своїми помислами ні на мить не полишала її, духовно ніколи не залишала рідної землі, не зраджувала її під тиском соціальних чинників. Окрім прагматично загостреної думки про Україну, смаки й пристрасті українців, вона завжди розраховувала на розуміння. У її поезії виразно простежується зв'язок семантики й прагматики, що має безпосереднє відношення до проблеми освоєння суспільством запозичення. Ліни Костенко якнайповніше розкривають емотивну й естетичну функції мови, які ґрунтуються на єдності законів її внутрішньої організації, психічних і соціальних чинниках. Тому визначення ролі запозичень як репрезентантів експресивності, емоційності є важливим для інтерпретації поетичного тексту Ліни Костенко.

Основний текст.

Значне місце в дослідженому поетичному тексті Ліни Костенко посідають запозичення – такі лексичні одиниці, які ввійшли в українську мову з інших мов. Як зазначає О.О.Селіванова, запозичення «процес уведення до певної мови морфем, слів або висловів з іншої мови» [3, с.174]. Дослідниця стверджує, що запозичення є «одним із способів поповнення словникового складу поряд із словотворенням і креацією» [3, с.174]. За нашими спостереженнями, такі слова набувають свого особливого значення в певній мовленнєвій ситуації, лише в певному лінгвістичному контексті. Наприклад: *Зелені очі орхідей. І хтось на скрипці грає. Вдова – це тінь серед людей, свіча, що догорає*» [2, с.47]. Метафорична конструкція з запозиченням назви екзотичної квітки «зелені очі орхідей» набуває цілісності й оформленості авторської думки, її особливої довершеності, у поєднанні з соматизмом 'очі' створює особливий мікрообраз. У синтаксичній конструкції: *Я інша. Мене, окрему, у Книзі Божого дня не вписано*

в *теорему, де є свиня* [2, с. 42]. У Великому тлумачному словнику української мови зафіксоване таке визначення лексеми 'теорема' мат. «Твердження, правильність якого встановлюється доведенням» або ж «висновок, який можна зробити з основних положень логіки» [1, с.1239]. В українській мові активно функціонують терміни, запозичені з грецької мови, якими активно послуговується українська поетеса. Вони виражають підвищено-почуттєві стани авторки й слугують своєрідним засобом суб'єктивації поетичного тексту.

Вражає щирість думки, висловленою Ліною Костенко, емоційність слова, яке дає змогу якнайповніше оголити душу, розкрити її власне «Я». Напр.: *А може, я лиш аберація, вібрація ритмів і рим, а інше все – декорація, полуда, гримаса і грим* [2, с. 88]. Припустимо, що авторка замість *аберації* буде вживати український відповідник – *відхилення від істини, або обман зору*. Лексична одиниця *вібрація* – це механічне коливання.

Як бачимо, не завжди запозичене слово можна замінити однією лексемою, частіш за все, це словосполучення, що, в поетичному тексті ускладнює римування. До того ж запозичення створюють особливий стилістичний ефект задля активного впливу на адресата. Номінативний ланцюг запозичень: *'аберація, вібрація, ритми, рими, декорація, гримаса, грим'* засвідчує не лише новизну авторської думки, а переконує реципієнта у глибокій ерудиції та високій мовній культурі справжньої мисткині слова.

Ліричний герой поетичного тексту Ліни Костенко ставить риторичне запитання «Хто я?», відчуваючи себе “стеблинкою *гравітаційного* поля”. Цей місткий художній мікробраз дає змогу якнайповніше усвідомити думку авторки про місце людини у Всесвіті. Планета Земля для ліричного героя – це той велелюдний емоційно-темпоральний простір, у якому вона існує. Це її великий дім. І хоч “клаптик інших *галактик*” залетів у її свідомість, проте в цьому світовому безмежжі вона відчуває свою “космічну бездомність”.

Досить своєрідними й стилістично вагомими є метафоризовані сполуки в антонімічних опозиціях: *дім / бездомність*, що є однією із граней світовідчуття поетеси: *Хто я? Стеблинка гравітаційного поля. Клаптик інших галактик*

залетів у мою свідомість. Вогник земного дому прихистив мою **космічну бездомність** [2, с.24]. '**Гравітаційне поле**' – фізичне поле, зумовлене тяжінням маси Землі і відцентровою силою, яка виникає внаслідок добового обертання Землі. Знову ж таки **галактики** – надзвичайно віддалені астрономічні об'єкти, а **космос** – відносно пусті ділянки Всесвіту, які знаходяться поза межами атмосфер небесних тіл. Однак такий ланцюг запозичень – '**гравітаційне поле, галактики, космос**' настільки міцно ввійшли в українську мову, що вільно побутує у мовленні українців, не викликають непорозумінь, чітко інтерпретуються мовцями.

Поетичний текст "**Віки живуть в старому фоліанті**" [2, с.15] символ Дому набуває більш глобального звучання. Метафоричний образ Землі, яка "із людством на плечі" самотньо летить у безкінечних просторах **Всесвіту** – це вже глибоко філософський погляд мисткині на "земний дім", що має свою прадавню історію. Так, **Віки живуть в старому фоліанті. Душа шукає не прощення – прощ. А дощ так само ходить по веранді, екологічно небезпечний дощ** [с. 15]. Мікрообраз образ Дому сповнений туги й болю, бо "**душа шукає не прощення – прощ**", і який береже ті трепетні миті, що звуться щастям: "**А дощ шепочеться із листям, як я з тобою уночі**".

У конструкціях, виражених іменником з конкретним значенням 'фоліант' фіксуються слова, що позначають назви конкретних предметів. Лексична одиниця 'фоліант' – запозичення з німецької мови, що утворилася від латинського folium. Фоліантами називалися старовинні книги, які писалися (а згодом друкувалися) на складених удвічі паперових аркушах, які потім зшивалися. Обставина поширюється характеристичним, власне означальним складником, через що набувають додаткової образності й експресивності, нагадуючи про важливість пам'яті, про те, що зберігається «в старому **фоліанті**». Відтак символ Дому в мовній картині світу українців невід'ємний від духовного існування окремої особи, людства в часі та просторі.

Важливу роль у створенні емоційної експресивності поетичного тексту Ліни Костенко відіграють слова з запозиченим із англійської мови префіксом **анти-**.

Наприклад: У **анти-світі**, там, де **анти-я** на все дивлюся іншими очима, мені моя малесенька Земля всього лише у Космосі мачина [2, с.44]. Цей префікс поєднуючись з іменником *світ* та особовим займенником *я* утворює слова зі значенням *проти*. У наведеному поетичному міні-контексті утворення на зразок **анти-світі**, **анти-я** спираюся не лише на понятійну основу, тобто означають відповідно «*проти-світі*», «*проти-я*», а й є стилістично забарвленими – є засобом вираження емоцій ліричного героя, слугує засобом експресивності поетичного тексту.

Вживаючи у поетичному мовленні запозичення, Ліна Костенко розширює виражальний діапазон. Такі слова виступають важливими складниками створених нею образів, що передають насамперед людські почуття. Наприклад: *Залізний коник заіржав, крутнувся на ніжці **флюгер**. Найсимпатичніша з держав – держава **Кугель-Мугель*** [2, с. 8]. Тут до назви віртуальної держави **Кугель-Мугель** авторка додає прикметник найвищого ступеню порівняння *найсимпатичніша* (з грецької). Ця прикметникова форма якраз і є найвиразнішим показником емоційної оцінності.

Вживаний же образ **флюгера** уможливорює передати не лише форму предмета (до речі, може мати найхімернішу й незвичайну), а й визначати напрямок і швидкість вітру, який постійно змінюється. Або ж : *За цим тимчасовим **фасадом**, де стільки любові й тепла, - людиною, річкою, садом я тільки у слові жила* [2, с. 89].

Образ фасаду у Ліни Костенко – це не лише зовнішній вигляд певного боку або частини споруди, а й відображення просторового зв'язку, наочний виразник тих просторів, які є позаду людини.

Як засвідчує аналізований матеріал, вживання таких образів у поетичному тексті Ліни Костенко є потужним експресивно-характеристичним засобом. Створені поеткою словесні образи, що активно експлікують запозичені лексеми, переважають у художньому мовленні Ліни Костенко й становлять одну з ключових рис її поетичного стилю. Вони спрямовують адресата на новизну, логізацію думки, надають поетичному тексту емоційної виразності.

Уся збірка «Мадонна перехресть» Ліни Костенко спонукає читача до роздумів, а вирази її поетичного доробку вже стали крилатими.

Зокрема показовими є ті вирази, які містять запозичені слова: *Ішли віки, мінялись люди. Адреси змінював Парнас* [2, с.7]; *Найпрогресивніша з держав – Держава Кугель-Мугель!* [с.8]; *Життя – великий цейтнот* [2, с.25]; *У інтер'єрах казка не живе* [2, с. 30]; *Ми хочем тиші, хочем храмів. Ми хочем музики й садів. А всі залежимо від хамів, від хрунів, хряків і вождів* [с.31]; *Ми всі залежимо від хамів! Від їхніх кланів і сваволь. У нас немає наших храмів, у нас немає наших доль* [2, с.31]; *Де майбутнє? У траєкторії. Де минуле? Було колись* [2, с.32]; *І Гриць, і грець, і швець, і жнець. І хто кому Іскаріоти?* [2, с.33]; *Мій обрій сів на горизонті* [2, с.34]; *У марафона вломилась нога* [2, с.40]; *А у мене фініш не там, Навіть зовсім в іншому напрямі* [2, с.40]; *Життя – це криза, криза, криза. Життя – це криза, не круїз* [2, с.99]. У цих контекстах запозичення увиразнює авторську думку.

Емоційної наснаги змісту додають художні засоби. Зокрема активно Ліна Костенко вживає порівняння. Наприклад: *І альфа-часточки, як ельфи, над бур'янами пурхають в полях* [2, с.58]; *Червона автівка стоїть, як «божа корівка», Невидимі люди по наших лісах розбрелись. Болить моя пам'ять. Життя – засвічена плівка. Ті люди блукають, як ми з тобою колись* [2, с.25]; *Стовпи, як амфори, на плечах несуть натомлених лелек. Ті люди блукають, як ми з тобою колись* [2, с.22]; *Так «Печаль моя, Італія, на перехрестях ери В руках твоїх гітари, смугляві, як гетери.* [2, с.95]; *А ті бали, не хочеш, а споткнешся. А ті шовки і шлейфи, як шлея. Сама з собою ледве розминешся, - де не поткнешся в дзеркало, все я* [2, с.81]. Порівняння дають змогу передає той багатий внутрішній настрій, яким пройнятий спогад про минуле й сьогодення: «*І альфа-часточки, як ельфи*», «*червона автівка стоїть, як «божа корівка»*»; «*шовки і шлейфи, як шлея*»; «*гітари, смугляві, як гетери*». Метаморфозні конструкції, які мають в своїй основі запозичення такі як: *альфа, автівка, шлейфи, гітари, гетери* та інші набувають функцій образних порівнянь і стають у поетичному тексті Ліни Костенко продуктивними стилістемами. Разом із

запозиченою лексемою порівняння є одним із основних прийомів пізнання світу, його традиційно вважають найпростішим мовним засобом образності.

Висновки.

У роботі було доведено, що вживання запозичень у поетичному тексті Ліни Костенко зумовлене не стільки активним впливом на адресата, стільки бажанням модифікувати його свідомість. Запозичення широко представлені українською мисткинею і є одним із знакових у її творчому феномені. Лексичні запозичені – це специфічні мовні одиниці, які в умовах художнього контексту набувають додаткових експресивних відтінків, не властивих для запозичень поза межами художнього цілого. Запозичення виконують такі основні функції: з одного боку, стилістичну – сприяють креативному неординарному моделюванню дійсності; з іншого – когнітивну – концентрують ментальну інформацію. Запозичення у “співдії” з іншими лінгвоодинаціями здебільшого – етнокультурними маркерами – набувають ознак образів-символів. Експресиви-запозичення реалізують своє художнє призначення через експресивну функцію, насамперед через здатність виражати емоційний стан авторки, її суб’єктивне ставлення до предметів – конкретних і абстрактних, а також явищ дійсності.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Костенко Ліна . Мадонна Перехресть. Київ: Либідь. 2012. 112 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля. 2010. 844 с.

References.

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) :. Kyiv; Irpin: Perun,
2. Kostenko Lina (2012) . Madonna Perekhrest. Kyiv: Lybid.
3. Selivanova O.O. (2010) Suchasna lnhvistyka. Lnhvistychna entsyklopediia. Poltava : Dovkillia.

Abstract. The study explores borrowings as a means of expression in the poetic text of Lina Kostenko. The research focuses on the use of borrowings driven not so much by an active influence on the recipient but rather by a desire to modify their consciousness. It is proven that borrowings are

widely represented in the works of the Ukrainian poet and constitute a significant element of her creative phenomenon. The study establishes that lexical borrowings function as specific linguistic units that, within an artistic context, acquire additional expressive nuances not inherent to borrowings outside the artistic whole. The functions of borrowings in Lina Kostenko's poetic text are identified: Stylistic function – contributing to the creative and unconventional modeling of reality. Cognitive function – concentrating mental information.

It is emphasized that borrowings, in interaction with other linguistic units—mainly ethnocultural markers—take on the features of symbolic images. Expressive borrowings fulfill their artistic purpose through the expressive function, primarily by conveying the author's emotional state, her subjective attitude toward both concrete and abstract objects, as well as phenomena of reality.

Key words: Lina Kostenko, expressiveness, expressive elements, expressive function of borrowing, poetic text.

Статтю надіслано : 26.03.2025 г.

© Ігнат'єва С.Є., Цюп'як І.К.